

Эсэгэ ороноо, эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

БҮРЯАД АЖАЛЧИД

Бүгэдэ арадай сонин

1998
январин
21

Үбэлэй үлүү
дунда
харын
24
гарагай 4
СРЕДА
№ 11 (19852)
Газетын сэн хэлсээтэ

1921 оной
декабриин
21-нээ гараа

дүнгүүд" гэгээн симпозиум үнгэргэхэ" гэжэ тус бэшэг соо хэлэгдэнэ. Энэ үйлэ хэрэг академик В.А.Коптюгай дурасхаалда зорюулагдана. Хамтын шийдхэбэрээр эрдэмэй талаар гол асуудал шэглэлнүүдын ба симпозиумой эмхидхэлэй комитедэй бүридэл мүн баталагдаа. Буряад Республикын Правительство, Эрхүүгэй ба Шэтын областнуудай захиргаанууд, РАН-ай Сибириин таһар, Россин Федерациин Правительствоын

2-дохи нюурта. Ажалгүйдэлгын орёо асуудал тухай анхаран уншагты. "Үбэлэй сагта малшадта хүндэхэн даа". (С.Трифонов).
3-дахи нюур. Эрдэмтэн, багша, уран зохёолшо, драматург, поэт **Шираб-Нимбу Ринчинович Цыденжапов** буряад, ород хэлэнүүд дээрэ 2 ном гаргаба. Тэрэнэй зохёохы замда энэ нюур сүм зорюулагдана. Шог расказауд.
4-дэхи нюур. Багшанар анхаратгы! Педагогикын эрдэмэй доктор **Бабу-Доржо Батоев** "Бэшгэй дүрим зааха аргууд". Гунгаа Чимитовэй басниүүд.

УЛАСХООРОНДЫН СИМПОЗИУМ УЛААН-ҮДЭДЭ БОЛОХО

"Байгал - дэлхэйн байгаалиин баялиг: уласхоорондын шийдхэбэрээр дүнгүүд" гэгээн симпозиум үнгэргэхэ тухай Буряад Республикын Правительство болон Россин Эрдэмэй Академиин Сибириин таһар хоёр хамтын захиралта бэшэг гаргаба. Байгал далайн экосистемэ бүрэн зандань үлөөхын тулада

шэнжэлхы ухаанай ба ажахын соёлдо шухала асуудалнуудые шийдхэлгын онсо удха шанарые болон Байгал далайе дэлхэйн баялигай тоодо оруулхан ушараар уласхоорондын харилсаа хүгжөөхэ хэрэгтэйе хараада абан, 1998 оной сентябриин 9-12-то "Байгал - дэлхэйн баялиг: уласхоорондын харилсаанай

Байгалай комисси, ТАСИС (ЕС) программын координационно бюро тус симпозиумой эмхидхэсэдэй тоодо ороно.

**Буряад Республикын
Президентын болон
Правительствын хэблэлэй
албан.**

ЭРДЭМТЭ БАГШЫН НУРГААЛ

Москвадахи Түбэд соёлой түбэй зүбшэлэгшэ эрдэмтэ лама **Джампа Тинлэй** январин 17-до Улаан-Үдэ морилбо. Удаадахи үдэрын Буряадай гүрэнэй университетэдэй Дурнадахи шэнжэлгын факультедэй (Новосибирскын университетэдэй Буряадай филиал байһан) байшан соо түрүүшынгээ лекци уншаа. Богдо Зонхобын Ламримэй хургаалһаа үндэһэлэн, бодн сэдхэл болон хогоосон шанар, ямандагын бүтээл тухай ээлжээ ээлжээгээр багша аялаадана. Январин 24-дэ 14 сагта оперо, баледэй театр соо Тинлэй багша Сагаан Дара эхын джиган (адис) хүртөөхэ. **Н.ДАБАЕВ.**
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: "Тэгээн зоной бодол найхан даа!"
Р.Н.БАЗАРОВАЙ фото.

ЗАРИМ ТЭДЫГЭЭР

ДЭЭШЭЛХЭ ГЭБЭШЬЕ...

Хүдөө ажахын продукция үйлдбэрлэг байгша ондо 1-2 процентээр дээшэлхэ үндэһэн республикын ажыхуудта байгуулагдаба. Үнгэрһэн жэлэй үедэ республикын ажыхууд болон кооперативууд, нэгдэлнүүд болон эблэлнүүд таряанай яһала найн ургаса хуряан абажа шадаа. Туйлаһанаа улам батадхахын түлөө хүдөөгэй таряашад үбэлэй эдэ үдэрнүүдтэ хабарайнгаа тарилгада хэрэглэхэ бүхы оньһон

машинануудаа заһабарилжа талаар эмхидхэлэй горитой хүдэлмэри ябуулха болоно. Зүгөөр мал ажалһаа абтадаг эдээ хоол үйлдбэрлэгын хэмжээн урда жэлнүүдэйхигэй адирхуу байхаар хараалагдана. Республикын бүхы түрэлэй ажыхуудтай үхэр малаа хэм хэмжээгүйгээр үсөөлһөнэй, мүн үүтэр найжаруулха хүдэлмэри орхижорхионһоо дулдыдаха байна.

Д.ХУБИТУЕВ.

БИПКРО-той ХАРИЛСААТАЙ

Захаамнай аймагай Михайловка тосхоной дунда хургуулиин хуратһад гол түлэгб политехническэ хараа шиглэлтгэйгээр хурган хүмүүжүүлэгдэнэ гэжэ гэмдэллэгтэй. Паяхана Буряадай эрдэм хуралсалай мэргэжл дээшлүүлхэ институттай (БИПКРО) хүдэлмэршлэгшэд тинишэ командировкодо ошожо, багшанарайн эрдэм мэдэжышан аһ, хуралсалдань сэлэлтгэ үгжэе эрээ.

Тус хургуулида тухай компьютерна класс бий юм. Нёдондо жэлдэ Президентын жасаһаа үшөө 10 компьютер абтаһан байна. Тимэһээ Михайловкын үхибүүд нэгэ, юршихы бшэ техническэ хараа шиглэлтгэй программаар хурган хүмүүжүүлэгдэжэ байна гэһэн.

Мүнлэ БИПКРО-гой мэргэжлгэд Закаменск хотын 1-дхи дунда хургуулиин хүдэлмэригэй танилсажа, туһатай зүбшэл заабаринуудые үгэбэ. Психологич эрдэмэй мэргэжлгэд кандидат Т.Н.Сенсеева түрүүтэй горнтоой ехэ туһаламжа үзүүлһэн байна.

Г.ЗАНАЕВА.

БОЛЗОРГҮЙ ... ЗОГСОЛТО

Удын урда бэеын кварталнуудта, Загорскын болон холын бусад нууруудта ажаһуудаг гад, городой түбэй эмхи зургаануудта гү, али нэгэ районһоо нүгөө райондо ябажа ажалладаг зон уржадэрһөө, үсэгэлдэрһөө шилжэ, мэгдүү байдалда оробо. Ушарын дүбгэхэдэ, пассажирнуудые хангаха уялгатай автотранспортна 1-дхи предприятиян хэргэше автобус ажалайнгаа замда гараагүй. Үс предприятиеин директор В.Карпуковой мэдүүлһэнэй ёһоор, ажалаа болзоргүйгөөр тусоохо гэгээн шийдхэбэри стачком гаргаһан байна. Юундэ? Ажалшадайнгаа салин хүлһые саг соонь түлэхэ, хүнгэлэлтэтэй пассажирнуудтай тоо гуримшуулха тухай

эрилтэнүүдые профсоюзай эмхи, стачком табина. Теэд эдэ эрилтэнүүд хэзээ дүүргэгдэжэ, жолоошодой эрилтэ дахиад хангадаг болохо юм.? Гадна ажалаа зогсоохын тула шэмэрүүн хүйтэнэй болохы стачкомой гэшүүд хүлээжэ байһан юм аабы гэжэ гайхамаар. Сэхьен хэлбэл, хүнүүд, илангаяа пенсионера ажалшад хилээмэйнгээ хүүлшын солхообоор маршрутна таксида, коммерческэ автобусуудта нууха баатай болоно. Болзоргүй зогсолтонь болзортой байһай! **М. ДАНИЛОВА.**

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ЗАХИРАЛТА

Буряад Республикада архин зүйлнүүдые нюусаар үйлдбэрлэн тулаадахые хэргылэн зайсуулхын, налогуудай тусгай сугдуулбарил хангахын ба Россин Федерациин Правительствоын 1996 оной августын 3-най "Россин Федерациин газар дэбисхэр дээрэ үйлдбэрлэгдэдэг архин тусхай гэмдэлгэдэг болохо тухай" тогтоол ёһоолуудын тулада:
1. Буряад Республикын Правительствоын зүгһөө архин продукцияда ниядаг тусхай маркануудые захира үүргэ Финансын министрствэдэ даалгаха.
2. Архин зүйлнүүдые гаргадаг организацинууд кварталай амилтэр 3,5 харын үлөөд байхада (кварталай хүлшын харын 15-аа), тусхай маркануудые абаха тухайнгаа бэшэг Буряад Республикын Финансын министрствэдэ (хабсаргалтын ёһоор) болон тус бэшгэй буулабарил хэргыен Буряад Республикадахи Гүрэнэй налог татабарин инспекцидэ эльгээхэ ёһотой.
3. Буряад Республикадахи Гүрэнэй налог татабарин инспекци тусхай маркануудай үлгэдэл тухай нара бүрийн эхнидэ мэдээнүүдые үгэжэ байха.
4. Буряад Республикын Финансын министрство удаадахи кварталда хэрэгтэй болохо маркануудай тоо харуулан бэшэг үйлдбэрлэгшэдэй мэдүүлгын үндэһөөр болон үлгэдэлэйн тоо хараада абан, Россин Федерациин Финансын министрствэдэ ябуулжа байха.

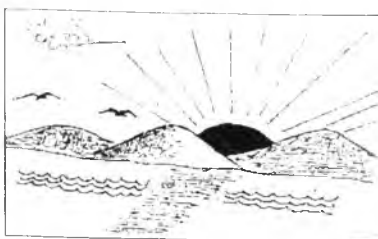
Буряад Республикын Президент-Правительствын Түрүүлэгшэ **А.В.ПОТАПОВ.**
12.01.98.

ХҮН БҮХЭНЭЙ БЭЭДЭЭ ХАЙРАТАЙШЬЕ ҮЯА...

Семашкын нэрэмжэтэ республиканска больницын отделени бүхэндэ шахуу хүн зонни эмшэлхэ түлбэртэй палатанууд нээгдэнхэй. Тайлбарилбал, эндэ түлөөһөгүйгөөр эмшэлүүлхэ үнэмшэлгэтэй (полис) эрхэтэд үнжэн аргалуулахада, сүүдхын 150 мянган түхэриг түлэнэ бшуу. Ажал хэдэггүй, салин абадаггүй зон бээдэ хайратайшые наа, элүүр энхын түлөө нимэ сэн түлэхэ арга боломжотой гэшэ гү? Угы. Ушар тиймэһээ дэлгүүрэй харилсаанай байдалда бэеын элүүрьешье хамгаалха гэшэмнай зузаан халаһатай баяшуулай хэрэг болонхой. **Э. ДАМБАЕВА.**

ЯМАР НАЙХАМ ДАА ЯРУУНЫНТНАЙ ЭРЬЕ!..

Дүтэхэнэ донгодоһон хүхы
 Дурыемнай ойлогоо хэбэртэй.
 Хүтэрэлдөөд ябаһан амарагаа
 Хүзүүдэн тэбэрин гэбэлтэй.
 Хоюулан инаглан
 дурлалсахымнай
 Хабарай байгаали
 дэмжэбэлтэй.
 Угышые һаа, үшөө нэгэ
 шүлэгийн дээрэ хэлэһымни
 гэршэлэнэ:
 Хабарай дулаахан

Хангалтама үе...
 Ямар найхам
 Ярууным эрье?..
 Уһанайнь тунгалаһаа
 Урдаһаам гэтэнэд
 Уршалаата нюурай
 Унтарһан нүдэд.
 Нуурһаа толотоһон
 Нюураа танибаб,
 Ондоо болоһоноо
 Одоо мэдэһөн.
 Нөөһил хэбээрээ
 Наадан миралзаһан,
 Нуурай уһан
 Намда һануулна,
 Ханитаяа тэбэрилдэн,
 Холшорлон байһан
 Айдархан наһанайм
 Алтанхан хабарые.

Харин "Вечна ли сама вечность" гэхэн ном соонь философско удхатай шүлэгүүд оруулагданхай. Тэдэ шүлэгүүд соонь ажабайдалай гүн удха, жаргал тухай, үхэл тухай бодолнууд, мүнөө үе саг тухай хэлэгдэнэ.

Эдэ шүлэгүүдынь А.Щитов, В.Липатов, Т.Григорьева, Е.Голубев, Е.Соколова, А.Голова гэгшэд оршуулаа. Зүгөөр ном соо ороһон ехэнхи шүлэгүүдэ поэдай өөрөө оршуулаһанынь тон найшаалтай байна. Шүлэгүүдэнь оршуулаһанууд найнаар хэгдэнхэй гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

Энэ багахан статистигаа поэдай өөрын шүлэгөөр дүүргэе даа:

Эхи захагүй жэлнүүдэй
 Эршэтэ эрьсэнь замхангүй,
 Хүмүүн бэеыш нураабашье,
 Хүлгөөтэ сэдхэлыш жэбэрээхэгүй.
 Дуунуудшн хэтын хэтэдэ
 Жэгүүрээ хухарангүй элхэл,
 Дуулим алтан дэлхэйдэ
 Жэлнүүдые дабан ниидэхэл.

Түгэсхэдэнь элитэ поэдууд, эрдэмтэд Ширав-Нимбу Цыденжапов гухай юун гэжэ хэлээ һэм гэжэ уншаһандаа дуулга. 1963 оной октябрийн 14-дэ Буряадай мэдээжэ поэт Д. Улытуев залуу поэдай шүлэгүүдые Усть-Ордын сониндо зууршалхадаа, иигэжэ бэшэһэн байна: "Үетэн соогоо Ширав-Нимбу Цыденжапов шүлэгүүдэйнгээ гүнзэгы бодолоор, юрын тунгалаг хэлээрээ илгарна. Залуу поэдай шүлэгүүд бүхэн ямар нэгэн бодолтой, һонороор бэшэгдэһэн байдаг. Буряад хэлэнэйнгээ баялыгы улам найнаар шудалжа, уншагшад олон түмэндөө һонин найхан зохёол асарха бээ гэжэ этигэн найданаб".

Дэлхэй дээрэ мэдээжэ болоһон монголшо, хитадша эрдэмтэд Т.А.Бертагаев, Н.Ц.Мункуев гэгшэд Ширав-Нимбу Цыденжаповай монгол туургата арадуудай түүхэ болон хэлэ бэшэгтэ зорюулагдаһан статьянуудта тон үндэр сэгилэтэнүүдые үгэһэн байна. "Танай һанамжа шэнэшье, зоримгойшые байна. Бидэ Танай һанамжын зүб байһые баталанабди. Танай түүхын, этнографийн талаһаа зүб гэжэ һанамар".

Мүнөө үедэ эрдэмтэ, уран зохёолшо үшөө хоёр номууды хэблээд бэлдэнхэй. Тэдэнь һаяын сагта хэблэгдэхээр харааладана. Тиймэһээ Ширав-Нимбу Цыденжаповта аза талаан, зол жаргал саашанхи зожохы ажалдань хүсээл даа.

Д.БАЛЬЖИНИМАЕВ.

Харасануудшн хурса элшэтэй,
 Хурдан годлиһоошые эршэтэй,
 Сэбэр дураар харбаба, Сэдьхэлэйм утала дайраба.

Ошотойхон нүдэни онигорхоншые һаа,
 Оношотойхон байгаал даа.
 Олон миллиард зоной дундаһаа
 Оложо амарагымни шадаа.

Ширав-Нимбу Цыденжапов

Рассказыуд

СОШОМХОЙ ДАМДИН

Түрүүшээр лама ябаһан Дамдин гэрэйнгээ газар хабаагаар шэрдэгэй тоһо гүбжжэ байба.

Пая коммунист болоһон Содбо хажуугаарнь үнгэржэ ябтараа: "Энэ үбгэжөөл түрүүшээр ангиин дайсан байһан хурагтай. Дамдиние түрмэ түдэгөөр зайжа, ехэ аймхайгоолошоогэлээдэ. Ламые мэгдэхээгээд абааһамчы Намын гэшүүн хэниешье хүрдэхөөжэ шадаха ёһотой", - гэжэ шэбшэбэ.

Тийгээд араһаань үбгэндэ дүтэлөөд, аргагүй шангаар

ханяажархива.

Сошомхой Дамдин бушуу түргөөр эрьелдэжэ, далайгаад байһан хабаагаараа Содбын нюур руунь буулгажархива.

Содбо хуугайлаад, халба хүрээжэ, холо болон: "Юундэ коммунистые сохихо болобобши? һанаашыешни эдюулхэл байхаб.", - гэбэ.

Хэншые бай! Муухай тооһыешни гүбжжэ гүбжэрхихэм! - гээд үбгэнэй дүтэлхэдэнь, хүрөөтэйгөөр аашалһан Содбо тэрьелжэ арилаа һэн.

АППЕНДИЦИТ

Янданов Ямпил Янгутович гэр байраа, эд зөөриез дууһыень худалдажа, гойр годлидоо хүрэтэрөө архиданһан юм.

Гадна тэрэ архиин шалтагаанаар һамгандаа, үхибүүдтэ хаюулһан намтартай.

Нэгэтэ Янданов хоһон шэлнүүдые суглуулжа, магазинда тушаагаад, мүнгэтэй болобо ха. Тийгээд тэрээгээрээ хэдэн шэл архи абажа, өөртөө адли нүхэдөөрөө хатуу харые залгижа байтараа, аргагүй ехээр досоогоо үбдэшэһэн байгаа.

Һогтуу нүхэдэнь архинша Яндановые хоһон талада орхөөд, гэр гэртээ арилшоо һааб даа.

Зүгөөр намарай һүүл һарын эхиндэ хүйтэн газар дээрэ янгархуугаар ёоложо хэбтэһэн Ямпилые тэрэ руу наадаһан хургуулин үхибүүд обөөржэ, түргэн туһаламжын машина дуудаад, больницада абаашуулаа һэн. Тэндэ тэрэнэй мухар гэдэхээ үбшэлһэниинь гансата элирүүлгэдэ бэлэй.

Удангүй Ямпил

БУДУУН ЯНЖАМА

Багжагар Бадма нютагайнгаа найрта барилдажа, бүхы бүхэшүүлые буляад, түрүүшын һуури эзэлбэ. Тийгээд тэрэ иалалтаа тэмдэглэжэ, шагнагдаһан мүнгөөрөө архи абажа, нүхэдөө хүндэлөөд, өөрөөшье нилээн амаяа халатараа хара уһа залгиба.

Һүүлээрнь хүсэтэй барилдаашан хүсэрхэжэ, хара талада ябаһан найрай зондо халдалдажа, ехээр айлгажа эхилбэ.

Тэрээндэ баһуулан нэгэ хүн һамгандань ошоожо: "Бадмашни баһал элдэбэ гаража байна. Тэрэнэйнгээ амын татаагүй һаашни, муу юумэ хэжэрхихэдэ болохо", - гэбэ.

Бадмын һамган бүдүүн Янжама яараһаар, үбгэндөө дүтэлжэ, бээдэнь аһашаба.

Тийхэдэнь бар хүсэтэй Бадма һамганайнгаа гарһаа мултаржа ядан носолдошобо. Зүгөөр Янжама булюу шадалтай байжа, үбгээз һэнжэгүдэжэ, газарта унагаагаад, гарнуудынь

аппендициттэ операци хүүлээд, нэгэ хэдэн хоног соо архи уунгүй байха үедөө нилээн нэгээ оробо.

Мүнөө тэрэ элүүр тархидаа элдэб үнгын бодолнуудые буйлуулжа, уруу дуруу юумэ больницын орон дээрэ һууба.

Тийн тэрэ гэгтэ сонхоор газашаа хаража, хүйтэн намарай дууһаха туйлдаа хүрэхые ойндоо оруулаад, иигэжэ шэбшэбэ: "Һаяар эндэхээ гаргуулхадаа, хаанаа байха гэшэбзиб? Орохо нүхэгүй, ошохо газаргүй болонхойби. Тийхэдэ хүйтэнэй сагта үмдэхэ дулаан хубсаһашыегүйб. Танил нүхэдэнь, түрэл гаралнишые архи ууһанһаамни уламжалжа, намайе хэрэгсэхээ болинхой. Ходол аппендицитээр үбдэжэ, эндээ дулаан болотор хэбтэһэйб.

Хэды аппендициттэ эмшэдтэ аргалуулашые һаа, сэдьхэлини үбдөөд һаланагүйб. Тэдэ намайел хайра гамгүйгөөр отолоод хаяха байгаа. Өөрөөл хэндэшые хэрэггүй, зондошые туһагүй аппендицит болошонхой гээшэ хаб".

мушхамсаараа, арадань хүлижэрхивэ.

Тийгээд үхибүүн шэнгээр үргэжэ, тэргэ дээрэ хэбтүүлээд, гэртээ шэрээжэ абаашаба.

Найрай зон гайхахын ехээр гайхалдаба.

Найр нааданай барилдаанда нюргаа шоройдожо үзөөгүй багжагар Бадмые диилэхэ хүн гансал бүдүүн Янжама байгаа ха юм.

Л. ГЕРГЕНОВЭЙ зурагууд.

